

Інститут проблем виховання НАПН України

ТРЕТЯК ОЛЬГА ПЕТРІВНА

УДК: 37.015.31: 17.022.1: 373.3

**ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ
ПРОЦЕСІ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Киричок Віра Андріївна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
провідний науковий співробітник
лабораторії морального та етичного виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Хоружа Людмила Леонідівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
проректор з наукової роботи;

кандидат педагогічних наук
Кирмач Галина Анатоліївна,
Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти, доцент кафедри
педагогіки та психології.

Захист дисертації відбудеться „28” жовтня 2014 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано „ ” вересня 2014 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах розбудови демократичної, правової, суверенної України актуалізується необхідність виховання ціннісного ставлення до людини, яке б ґрунтувалося на принципах гуманістичної моралі.

Вихідні концептуальні засади виховання ціннісного ставлення до людини знайшли своє підтвердження у положеннях Національної доктрини розвитку освіти, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, а також Законах України „Про охорону дитинства”, „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Основних орієнтирах виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України, Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепції виховання гуманістичних цінностей учнів загальноосвітньої школи тощо.

Потреба виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів зумовлена тим, що саме в цей віковий період активно формуються основи світогляду, уявлення про людину як найвищу цінність, її гідність, відповідальність, справедливість, толерантність; виявляється ціннісне ставлення до батьків, вчителів, однолітків, інших людей (І. Бех, С. Гаряча, В. Киричок, О. Савченко).

Аналіз стану дослідженості проблеми виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини свідчить про постійну увагу вчених різних галузей до проблеми моралі на методологічному, теоретичному та практичному рівнях.

На методологічному рівні ця проблема відображена в працях представників німецької класичної філософії (І. Кант), ідеалістичної філософії (Д. Юм); феноменології (Е. Гуссерль, М. Шеллер); екзистенціалізму (Ж. Сартр); неофрейдизму (Е. Фромм); християнської антропології (М. Бердяєв, В. Соловйов). Проблеми гуманістичної моралі, ціннісного ставлення до людини вивчаються й сучасними філософами (В. Кремень, В. Ладиченко).

Формування моральної сфери молодших школярів та самоцінності людини стало об'єктом вивчення вітчизняних (Д. Ельконін, А. Лазурський, В. Мясіщев, С. Рубінштейн) і зарубіжних психологів (А. Маслоу, К. Роджерс). Вагомий внесок у дослідження виховання ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку зробили Ш. Амонашвілі, В. Бім-Бад, О. Савченко, В. Сухомлинський, Л. Хоружа; гуманістичний підхід у вихованні ціннісного ставлення до людини в умовах модернізаційних суспільних змін в Україні обґрунтували К. Журба, В. Киричок, К. Чорна. Особливості взаємодії з іншими людьми висвітлюються у працях В. Білоусової, Г. Кирмач, А. Шемшуріної, Н. Щуркової.

Проблема ціннісних ставлень молодших школярів знайшла відображення у ряді дисертаційних досліджень: формування почуття відповідальності у молодших школярів (Н. Басюк), виховання основ етичної культури молодших школярів в навчально-виховному процесі (С. Гаряча), формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами українського народознавства (М. Генік), формування першооснов моральної культури у молодших школярів у позаурочній діяльності (Т. Гуменнікова), педагогічні умови виховання емоційної культури дітей молодшого

шкільного віку (Л. Груша). Однак не всі аспекти виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини знайшли цілісне і повне висвітлення.

Своечасність і доцільність обраної для наукового пошуку теми зумовлена необхідністю розв'язання *суперечностей* між:

– об'єктивною потребою суспільства у ставленні до людини як найвищої цінності та недостатньою теоретичною обґрунтованістю виховання ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку;

– значним потенціалом навчально-виховного процесу початкової школи та його неефективним використанням у процесі виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів;

– усвідомленням необхідності консолідації зусиль усіх учасників виховного процесу та їх реальною розмежованістю.

Отже, актуальність проблеми, її педагогічна значущість і наявність суперечностей зумовили вибір теми дисертації: **„Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у контексті наукового дослідження лабораторії морального та етичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України „Виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів” (державний реєстраційний номер 0111U000098). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 10 від 28.12.2009 р) та узгоджена рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 23.02.2010 р.).

Мета дослідження – на основі узагальнення теоретичних засад виховання ціннісного ставлення до людини у молодшому шкільному віці обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини у навчально-виховному процесі.

Завдання дослідження:

1. Узагальнити теоретичні засади виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

2. Схарактеризувати ключові гуманістичні цінності, на основі яких формується ставлення до людини; уточнити сутність поняття „ціннісне ставлення до людини у молодших школярів”.

3. Визначити критерії, показники та виявити рівні вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

4. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі.

Об'єкт дослідження – процес виховання у школярів ціннісного ставлення до людини.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини у навчально-виховному процесі.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення особистісно орієнтованого (І. Бех, Є. Бондаревська), суб'єкт-суб'єктного (Л. Хоружа, Н. Цуркова) наукових підходів; філософське вчення про гуманістичну мораль як основу ціннісного ставлення до людини (Е. Фромм, К. Чорна); сучасні положення теорії цінностей особистості (В. Кремень, Л. Хоружа); положення гуманістичного виховання школярів у позааурочній діяльності (В. Білоусова, К. Журба, В. Киричок); положення виховання ціннісного ставлення до людини (О. Захаренко, Г. Кирмач, В. Сухомлинський); особливості виховання дітей молодшого шкільного віку (О. Савченко).

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження:

– *теоретичні:* аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури для уточнення сутності поняття „ціннісне ставлення до людини у молодших школярів”, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до організації виховної роботи з молодшими школярами, обґрунтування педагогічних умов виховання у них ціннісного ставлення до людини;

– *емпіричні:* діагностування (педагогічні спостереження, бесіди, анкетування, інтерв'ювання, тестування, робота над змодельованими і життєвими ситуаціями, методика незакінчених речень, незалежних характеристик, ігри, вправи), педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для визначення рівнів вихованості у молодших школярів ціннісного ставлення до людини, доведення доцільності педагогічних умов виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини;

– *статистичні:* математичного обчислення для оцінювання стану досліджуваної проблеми та експериментального підтвердження ефективності створених педагогічних умов виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини в навчально-виховному процесі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше обґрунтовано педагогічні умови виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини в навчально-виховному процесі (підготовка вчителів до виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів; розроблення та впровадження методики виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі; забезпечення взаємодії школи із сім'єю у вихованні ціннісного ставлення до людини у молодших школярів); визначено критерії й показники (когнітивний: знання, уявлення та судження молодших школярів про людину як найвищу цінність та етичні категорії гідності, справедливості, толерантності, відповідальності, їхньої ролі в житті кожної людини, суспільства; емоційно-ціннісний: прояв інтересу до іншої людини, вимогливість до себе та до інших, прагнення ставитися справедливо й відповідально до себе та до інших незалежно від уподобань, спрямованість на ціннісне, толерантне ставлення до кожної людини; діяльнісно-вчинковий: уміння відстоювати власну гідність, об'єктивно оцінювати себе та поважати інших, їхні права; уміння бути стриманим у словах і діях, визнавати свої помилки, враховувати думку інших людей, протидіяти аморальним впливам, покладати на себе обов'язки й виявляти

відповідальність у їх виконанні) та рівні вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів (високий, середній, низький);

уточнено сутність поняття „ціннісне ставлення до людини у молодших школярів” (уявлення, усвідомлення та визнання людини найвищою цінністю, що спонукає дітей молодшого шкільного віку до відповідних моральних учинків та проявляється в повазі людської гідності, справедливості, толерантності, відповідальності);

подальшого розвитку набули положення гуманістичної етики стосовно ціннісного ставлення до людини, особистісно орієнтований та суб'єкт-суб'єктний підходи до виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини; зміст, форми і методи виховання ціннісного ставлення до людини.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні методики педагогічного діагностування вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів; відповідного змісту, форм і методів організації та реалізації навчально-виховного процесу у початковій школі: (програми „Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів”, курсу за вибором для вчителів „Виховання ціннісного ставлення до людини як пріоритетний напрям діяльності сучасного педагога”, тренінгів для вчителів „Гуманістична педагогіка в дії” та для батьків, „педагогічних меседжів”, „етичного заряду”), методичного посібника „Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів”.

Матеріали дослідження можуть бути використані у розробленні навчально-методичних посібників, програм і методичних рекомендацій для класних керівників; методичних матеріалів для батьків; як доповнення до навчальних програм з педагогіки і методики виховної роботи для студентів вищих педагогічних навчальних закладів; у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів Кіровоградської області: Маловисківська загальноосвітня школа № 3 I–III ступенів Маловисківської районної ради (довідка № 180 від 22.04.2014 р.), Червонокосянтинівська загальноосвітня школа I–III ступенів Петрівської районної ради (довідка № 01-25/49/1 від 22.04.2014 р.), „Навчально-виховний комплекс: Загальноосвітня школа I–II ступенів № 34 – економіко-правовий ліцей „Сучасник”, ДЮОЦ Кіровоградської міської ради Кіровоградської області” (довідка № 75 від 23.04.2014 р.), Загальноосвітня школа I–III ступенів № 29 Кіровоградської міської ради (довідка № 202 від 23.04.2014 р.), Комунальний заклад „Навчально-виховне об'єднання „Загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів № 16 ДЮОЦ „Лідер” Кіровоградської міської ради Кіровоградської області” (довідка № 251 від 23.04.2014 р.), „Навчально-виховне об'єднання „Спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад I ст. „Гармонія” – гімназія ім. Тараса Шевченка центр позашкільного виховання „Контакт” Кіровоградської міської ради Кіровоградської області” (довідка № 263 від 23.04.2014 р.), Навчально-виховний комплекс „Кіровоградський колегіум – спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад – центр естетичного виховання” Кіровоградської міської ради

(довідка № 213 від 23.04.2014 р.), Загальноосвітня школа I–III ступенів № 4 Кіровоградської міської ради (довідка № 89 від 24.04.2014 р.), Загальноосвітня школа I ступеня „Мрія” Кіровоградської міської ради (довідка № 170 від 22.04.2014 р.), Комунальний заклад „Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського” (довідка № 370/01–12 від 28.04.2014 р.); Черкаської області: Смілянська загальноосвітня школа I–III ступенів № 1 Смілянської міської ради (довідка № 53 від 25.04.2014 р.), Городищенська ЗШ № 2 I–III ступенів Городищенської районної ради (довідка № 48 від 22.04.2014 р.), Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників (довідка № 149/01–16 від 22.04.2014 р.); м. Києва: Український коледж імені В. О. Сухомлинського № 272 (довідка № 144 від 28.04.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, практичні результати дисертації представлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – VI Міжнародній науково-практичній конференції та XX Всеукраїнських педагогічних читаннях „Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: розвиток творчої особистості” (Кіровоград, 2013); IV українсько-польських історико-педагогічних читаннях „Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX–XXI ст.)” (2013); *всеукраїнських* – „Виховання особистості: погляд крізь духовність” (Київ, 2010); „Виховання дітей та учнівської молоді в соціокультурному просторі сучасних освітніх закладів” (Київ, 2011); „Психолого-педагогічні аспекти навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії” (Кіровоград, 2012); „Виховання громадянина-патріота в педагогіці В. О. Сухомлинського та сучасній освітній практиці” (Кіровоград – Павлиш, 2012); „Особистість у просторі виховних проектів” (Київ, 2012); „Процес виховання у координатах духовного розвитку особистості” (Київ, 2013); *всеукраїнській* науково-методичній конференції „Розвиток дидактичних ідей В. О. Сухомлинського в сучасній освіті” (Кіровоград – Павлиш, 2010); *всеукраїнських педагогічних читаннях* „В. Сухомлинський і О. Захаренко: вивчити минуле, творити сьогодні, передбачати майбутнє” (Черкаси – Сахнівка, 2010); звітних наукових конференціях Інституту проблем виховання НАПН України (Київ, 2009–2014).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 15 одноосібних публікаціях, з них 8 статей у вітчизняних і 1 стаття у зарубіжному наукових фахових виданнях, 2 навчальні посібники, 2 статті в матеріалах конференцій, 2 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Дисертація містить 15 таблиць на 7 сторінках та 3 рисунки на 3 сторінках (2 рисунки розміщені на двох повних сторінках), 15 додатків на 55 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 259 сторінок, з них – 183 сторінки основного тексту. Список використаних джерел налічує 217 найменувань, з них 8 – іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблеми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, розкрито наукову новизну, методи і практичне значення одержаних результатів, наведені дані щодо впровадження й апробації результатів дослідження, представлено перелік публікацій, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – „*Теоретичні засади виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів*” – здійснено аналіз досліджуваної проблеми у філософській, психологічній і педагогічній літературі; уточнено сутність ціннісного ставлення до людини у молодших школярів; вивчено стан вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

Для розкриття теоретичних засад виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів здійснено ретроспективний аналіз відповідних наукових доробків. Зокрема, з'ясовано, що в епоху Відродження було закладено підвалини гуманізму, які визначили ставлення до людини як до цінності (Е. Роттердамський). Просвітники (Ж.–Ж. Руссо, Б. Франклін) та представники німецької класичної філософії (І. Кант) визначили моральний імператив, згідно з яким людина є найбільшою цінністю, яка не може бути засобом, а лише метою. Ідеологія марксизму-ленінізму (Ф. Енгельс, К. Маркс, В. Ленін) задекларувала „практичний гуманізм”, однак радянський тоталітаризм часто порушував принципи ціннісного ставлення до людини. Феноменологісти (М. Гартман, Е. Гуссерль, М. Шеллер) та екзистенціоналісти (Ж.–П. Сартр) обґрунтували ціннісне ставлення до людини в контексті інтерсуб'єктності, російські філософи християнсько-антропологічного напрямку (М. Бердяєв, В. Соловйов) – за її подобою до образу Божого, персоналісти (М. Бубер, В. Біблер) – через детермінацію і самодетермінацію. У сучасній українській філософії (В. Кремень, В. Ладиченко) ціннісне ставлення до людини розглядається з позицій антропоцентризму.

У зарубіжній і вітчизняній психології в дослідженні ціннісного ставлення до людини можна виокремити такі напрями: трансперсональний (А. Маслоу), фрейдизму (З. Фрейд), позитивізму (Е. Фромм), природного експерименту (А. Лазурський), теорії ставлень (В. Мясіщев), суб'єктно-діяльнісний (С. Рубінштейн), ігрової діяльності (Д. Ельконін), особистісно орієнтований (І. Бех).

Результати вивчення вікових особливостей молодших школярів, висвітлених у працях І. Беха, О. Докукіної, В. Киричок, О. Савченко, Н. Щуркової, дали підстави стверджувати, що цей віковий період є сенситивним для виховання ціннісного ставлення до людини. Така сенситивність передбачає можливість вибору діяльності та способів організації свого життя в педагогічно доцільних межах (зовнішня сторона) і відчуття своєї цінності, значущості, людської гідності, інтерес до людей та життя, почуття зростаючих можливостей (внутрішня сторона).

Доведено, що основою ціннісного ставлення до людини є гуманістичні цінності, за якими оцінюються життєві явища, вчинки, діяльність і спілкування особистості. Ключовими гуманістичними цінностями визначено *гідність*,

справедливість, толерантність, відповідальність. Саме вони є змістовими складовими ціннісного ставлення до людини.

Узагальнено, що *ціннісне ставлення до людини у молодших школярів* – уявлення, усвідомлення та визнання людини найвищою цінністю, що спонукає дітей молодшого шкільного віку до відповідних моральних вчинків та проявляється у повазі людської гідності, справедливості, толерантності, відповідальності. Відтак, вихованість ціннісного ставлення до людини у молодших школярів є результатом цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення кола етичних знань, уявлень, переконань, які через моральні переживання і гуманістичні мотиви реалізуються у відповідних вчинках.

В основу виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі покладено особистісно орієнтований та суб'єкт-суб'єктний наукові підходи. Ці підходи забезпечують: створення емоційно сприятливої атмосфери; моральний розвиток молодших школярів у сім'ї і школі через залучення їх до відповідної практичної діяльності; активізацію почуття поваги людської гідності, справедливості, толерантності, відповідальності; самореалізацію сутнісних сил молодших школярів.

Аналіз педагогічних джерел Б. Бім-Бада, О. Захаренка, К. Журби П. Каптерєва, В. Киричок, Г. Кирмач, О. Савченко, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Л. Хоружої, К. Чорної, К. Ушинського дав змогу виявити дієві методи та засоби виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини.

Відповідно до результатів аналізу психолого-педагогічних праць охарактеризовано структуру ціннісного ставлення до людини у молодших школярів. Компонентами цього утворення визначено: когнітивний (знання, уявлення, судження), емоційно-ціннісний (ставлення, почуття, мотиви, цінності), діяльнісно-вчинковий (уміння і навички).

Виховуючи зазначене, критеріями виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів є: когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-вчинковий.

Показники *когнітивного критерію*: знання, уявлення та судження молодших школярів про людину як найвищу цінність та етичні категорії гідності, справедливості, толерантності, відповідальності, їхньої ролі у житті кожної людини, суспільства.

Показники *емоційно-ціннісного критерію*: прояв інтересу до іншої людини, вимогливість до себе та до інших, прагнення ставитись справедливо й відповідально до себе та до інших незалежно від уподобань, спрямованість на ціннісне, толерантне ставлення до кожної людини.

Показниками *діяльнісно-вчинкового критерію* є: уміння відстоювати власну гідність, об'єктивно оцінювати себе та поважати інших, їхні права; уміння бути стриманим у словах і діях, визнавати свої помилки, враховувати думку інших людей, протидіяти аморальним впливам, покладати на себе обов'язки й виявляти відповідальність у їх виконанні.

Для визначення рівнів вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів використано такі *діагностичні методи*: педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, бесіди, бесіди-анкетування

з елементами самооцінки, тестування, педагогічні ситуації, ігрові методики К. Фопеля, О. Хухлаєвої, Н. Щуркової, метод незакінчених речень, творчі завдання.

Отримані за результатами констатувального етапу експерименту дані дали змогу виявити такі рівні вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів, як високий, середній, низький.

Високий рівень. Молодшим школярам цієї групи властиві ґрунтовні знання про людину як найвищу цінність та осмислені і достатньо глибокі судження про справедливість і толерантність. Діти цієї групи визнають права кожної людини, усвідомлюють значущість відповідальності й обов'язку у своєму житті, уміють адекватно оцінювати власні дії, вчинки та давати оцінку діям інших людей. Знання про ціннісне ставлення до людини адекватні мотивам і поведінці молодших школярів. Як правило, діти цієї групи у міжособистісних стосунках дотримуються моральних норм і правил поведінки, виявляють толерантність і повагу до інших та вимогливість до себе. У них добре розвинене почуття власної гідності, справедливості. У своїй поведінці вони керуються гуманістичними й альтруїстичними мотивами.

Середній рівень. Дітям цієї групи притаманні неповні або односторонні знання про ціннісне ставлення до людини. Вони не завжди усвідомлюють межу між справедливістю і несправедливістю. Моральна поведінка молодших школярів пояснюється привченістю та нагадуванням дорослих, бажанням отримати похвалу чи уникнути покарання. У стосунках з іншими людьми вони можуть також демонструвати нетерпимість, байдужість. Добре знають свої права, але не вміють їх відстоювати. Неохоче виконують свої обов'язки, не завжди дотримують слова. У поведінці домінують конформістські й егоїстичні мотиви.

Низький рівень. Для дітей цієї групи характерні обмежені чи хибні знання про ціннісне ставлення до людини. Недостатній чи деформований розвиток мотиваційної сфери спричинює відхилення у поведінці, нехтування правами інших людей. Такі діти часто підпадають під вплив сильніших товаришів, здійснюючи на догоду їм аморальні вчинки. У ставленні до інших молодші школярі, як правило, демонструють байдужість чи, навпаки, нестриманість, агресію, недоброзичливість, що негативно позначається на стосунках з однолітками та оточуючими. Діти цієї групи здатні діяти морально і відповідально з користололюбивих мотивів, за зовнішньої спонуки чи за вимогою дорослих, не усвідомлюючи наслідків своїх дій.

Експериментальною базою дослідження стали: ліцей № 34 „Сучасник”, ЗНЗ № 29, 16, 11, 25, 4, Дитячо-юнацький центр м. Кіровограда, Смілянська загальноосвітня школа I–III ступенів Смілянської міської ради Черкаської області, Городищенська ЗОШ I–III ступенів № 2 Городищенської районної ради Черкаської області, Маловисківська ЗШ № 3 I–III ступенів Кіровоградської області, Український коледж імені В. О. Сухомлинського № 272 м. Кисва.

На різних етапах дослідження експериментом було охоплено 410 учнів 1–4-х класів, 198 батьків та 95 вчителів. До складу експериментальної групи (ЕГ) увійшло 93 учні 1–2-х класів та 110 з 4-х класів, до контрольної групи (КГ) – 103 учня 1–2-х класів та 104 з 4-х класів.

Кількісні та якісні результати засвідчили, що високий рівень вихованості ціннісного ставлення до людини мають 7,3 % молодших школярів КГ та 7,4 % молодших школярів ЕГ, середній рівень – 53,1 % КГ і 52,1 % ЕГ, низький рівень – 39,6 % КГ і 40,5 % ЕГ.

Підсумовано, що *причиною* низького рівня вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів є: невикористання повною мірою виховного потенціалу навчальних предметів і позакласної роботи, одноманітність і неефективність змісту, форм і методів виховання, нерозуміння вчителями та небажання визнати актуальність такої роботи, тобто відсутність відповідної мотивації; недостатнє залучення сім'ї до виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

У другому розділі – *„Педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі”* – розкрито перебіг формульованого етапу експерименту за розробленою нами програмою; схарактеризовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі, проаналізовано результати дослідження.

Для практико-орієнтованого спрямування досліджуваного процесу було розроблено структурно-функціональну модель „Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі”. Така модель охоплювала мету, наукові підходи, принципи, цінності, зміст, критерії, показники, рівні, функції, педагогічні умови, форми, методи та результати роботи (рис.).

Відповідно до зазначеної моделі, ключовим завданням формульованого етапу педагогічного експерименту стало створення і впровадження відповідних педагогічних умов. Установлено, що такі умови виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини детермінуються положеннями гуманістичної етики та реалізуються згідно із *принципами* сучасного виховання: гуманізму, цілісності, наступності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, єдності виховних зусиль, систематичності.

Для впровадження педагогічної умови – *підготовка вчителів до виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів* – визначено складові професійної компетентності вчителя з виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини: професійні знання про ціннісне ставлення до людини, педагогічні уміння, професійна позиція, психологічні особливості особистості учителя, які забезпечать у молодших школярів ціннісне ставлення до людей.

Відповідно до цього підготовка педагога здійснювалася в певній логічній послідовності з опорою на творчу особистість вчителя й забезпечувала підвищення рівня педагогічної ерудиції, цілеспрямованості, спостережливості, інтуїції, імпровізації та педагогічного оптимізму.

Робота з учителями початкової школи передбачала їхню участь у панорамах педагогічної майстерності, проведення співбесід, лекцій, семінарів, практичних занять, курсу за вибором „Виховання ціннісного ставлення до людини як пріоритетний напрям діяльності сучасного педагога”, тренінгу „Гуманістична педагогіка в дії”; відвідування відкритих виховних занять тощо. Вона була

Рис. Структурно-функціональна модель виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі

спрямована на поширення передового педагогічного досвіду, організацію дослідно-експериментальної роботи з проблем виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини у навчально-виховному процесі, науково-методичне забезпечення виховання ціннісного ставлення до людини, підвищення педагогічної майстерності.

Для підготовки вчителів учнів експериментальних груп до виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів на базі ЗНЗ № 16 м. Кіровограда було проведено науково-практичну конференцію на тему: „Ціннісні виміри сучасного виховання молодшого школяра: основні підходи, тенденції і перспективи”.

Під час конференції педагоги могли не лише поділитися своїми думками щодо зазначеної проблеми, а й сумнівами, невдачами чи навпаки досягненнями і досвідом у цій сфері.

Учителі ЗНЗ № 34, 29 м. Кіровограда брали участь у „педагогічних меседжах”, у рамках яких проводилися конкурси „Подаруй радість іншим”, „Не соромся доброти своєї”, ігри-формули „Любов до учнів”, „Спокій, стабільність, впевненість у собі” тощо.

Учителі, залучені до експерименту, обмінювалися досвідом роботи через: взаємовідвідування уроків та позакласних заходів, акції обміну ресурсами (ІКТ, посібниками, довідниками); вивчення думки батьків, аналіз педагогічних помилок; участь у тренінгах, майстер-класах, презентаціях проведених заходів, семінарах-практикумах, проектній діяльності.

Оптимізації самостійної роботи вчителів сприяли розроблені методичні матеріали щодо організації виховної роботи у початковій школі, програма „Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів”, розробки занять, програма роботи з батьками, тексти для читання у сімейному колі, морально-етичні ситуації, методичні рекомендації щодо індивідуальної роботи з виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів, інструкції щодо проведення діагностики та використання програми спостереження.

Для реалізації педагогічної умови – *впровадження методики виховання ціннісного ставлення у молодших школярів у навчально-виховному процесі* – за результатами аналізу навчальних програм для учнів 1–4-х класів з’ясовано, що найбільший потенціал щодо виховання ціннісного ставлення до людини закладено в курсах „Я і Україна”, „Громадянська освіта”, „Читання”, „Українська мова”, „Основи здоров’я”, „Музика”, „Образотворче мистецтво”.

З метою впровадження зазначеної умови на початку уроків вчителі учнів експериментальних груп, як правило, використовували прийом „етичний заряд”, який поєднував побажання та очікування дітей і педагога й виконував роль певної етичної установки на ціннісне ставлення у взаєминах з однолітками, сприяв попередженню конфліктних ситуацій та гідного виходу з них. „Етичний заряд” відігравав роль як емоційної розрядки, так і зарядки позитивом. Він використовувався також після завершення уроків, налаштовуючи дітей на наступний день.

На формувальному етапі експерименту використовувалися ряд методів виховної роботи: пізнавально-дослідницькі, зворотного зв’язку, наочні, ігрові, практичні та арт-методи.

Пізнавально-дослідницькі методи (пояснення, роз'яснення, обговорення, етичні бесіди, роздуми („Філософія для дітей”), дискусії („дискусійна сітка”, „запитання до автора”, метод „прес”), рефлексивно-експліцитний метод І. Д. Беха) сприяли розширенню кола знань молодших школярів про людину як найвищу цінність, а також про гідність, справедливість, толерантність, відповідальність.

Методи зворотного зв'язку з опорою на емоції молодших школярів під час соціального порівняння і проекції, через асоціації, створення ситуацій успіху („діаграма Вена”, „мікрофон”, „мозковий штурм”, „асоціативний куш”, „пиктограми”) сприяли переживанню молодшими школярами ціннісного ставлення до себе та до інших, бажанню виявляти ціннісне ставлення й отримувати від цього задоволення, а також визначити простір особистісного вдосконалення.

Ігрові та практичні методи (вправи, творчі завдання, сюжетні ігри, ігри-драматизації, рольові ігри, „галерея”, розв'язання морально-етичних ситуацій, метод „проектів”) забезпечили вироблення необхідних умінь, моральних звичок та ціннісного ставлення до людини у молодших школярів через моральну практику.

Наочні методи (плакати, ілюстрації, схеми, мультфільми, фільми) сприяли кращому засвоєнню знань, розвитку емоційної сфери та встановленню логічних зв'язків через наведені зразки.

Серед *арт-методів* у роботі з молодшими школярами з метою виховання ціннісного ставлення до людини використовувалися елементи „Казкотерапії”, що передбачало усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у розвитку сюжету, ролі кожного персонажа; розуміння того, що одна подія може мати окреме значення для кожного персонажа; усвідомлення, що кожна казкова ситуація демонструє нам певний життєвий урок.

З метою виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів автором було розроблено орієнтовну програму „Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів” для учнів 1–4-х класів, що складається із чотирьох модулів: „Пізнай себе” (1 кл.), „Цінність моєї роботи,” (2 кл.), „Вчимося володіти собою,” (3 кл.), „Я та інші” (4 кл.). У кожному наступному класі матеріал поглиблювався та ускладнювався відповідно до вікових особливостей дітей.

Зазначена програма слугувала основою для проведення тематичних виховних годин та інших форм роботи з молодшими школярами. Зокрема, тренінг „Я і мої друзі” сприяв формуванню у дітей уявлення про необхідність підтримувати дружні стосунки, прикладати зусилля для їх розвитку, а також допоміг дітям усвідомити якості справжнього друга, проаналізувати власні якості, що сприяють дружбі, та навчив дітей цінувати своїх друзів, спілкуватися і товаришувати, виховував почуття дружби, колективізму.

Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів здійснювалось у добродійній діяльності школи через *акції милосердя*, спрямовані на допомогу людям похилого віку, учителям-пенсіонерам, інвалідам, дітям шкіл-інтернатів.

Педагогічна умова – *забезпечення взаємодії школи із сім'єю у вихованні ціннісного ставлення до людини у молодших школярів* – була спрямована на підвищення педагогічної культури батьків з досліджуваної проблеми.

Взаємодія педагогів і батьків передбачала з'ясування і врахування інтересів, потреб суб'єктів у процесі організації спільної діяльності і спілкування; опору на позитивні якості батьків і дітей; довіру до дитини і батьків; ставлення до батьків як партнерів, однодумців у вихованні ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку; педагогічний оптимізм у вирішенні проблем; повагу до усіх суб'єктів виховного процесу; дотримання етикетних норм та традицій пошанування українського народу; вияв ціннісного ставлення до усіх суб'єктів виховного процесу.

Для реалізації зазначеної педагогічної умови було організовано: лекції, практичні заняття, індивідуальні консультації, групові консультації, корекційна робота, тренінг „Обличчям до людей”, батьківські збори тощо. Спільними зусиллями батьків і дітей проведено Тиждень ввічливості, акції „Шануймо старість”, „Квіточка-семицвіточка”.

Динаміку змін у рівнях вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів за підсумками експериментальної роботи представлено у таблиці.

Таблиця

Динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів, %

Рівні	Учні 1–2-х класів (196 осіб)				Динаміка		Учні 3–4-х класів (214 осіб)				Динаміка	
	Констату- вальний етап		Форму- вальний етап				Констату- вальний етап		Форму- вальний етап			
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	6,2	6,7	15,8	7,3	+9,6	+0,6	8,4	8,0	21,5	10,8	+13,1	+2,8
Середній	54,6	54,2	75,7	53,1	+21,1	-1,1	49,8	51,9	70,3	50,1	+20,5	-1,8
Низький	39,2	39,1	8,5	39,6	-30,7	+0,5	41,8	40,1	8,2	39,1	-33,6	-1,0

За результатами формувального етапу експерименту частка молодших школярів ЕГ з високим рівнем вихованості ціннісного ставлення до людини зросла так: на 9,6 % учнів 1–2-х класів та 13,1 % учнів 3–4-х класів. Що стосується групи молодших школярів із середнім рівнем, то у 1–2-х класах вона збільшилася на 21,1 %, а в 3–4-х на 20,5 %. На 30,7 % у 1–2-х класах та на 33,6 % у 3–4-х класах експериментальних груп зменшилась кількість дітей із низьким рівнем. У контрольних групах виявлено незначну різницю у показниках.

Ймовірність дослідження засвідчена за допомогою статистичного методу Монте-Карло. Оскільки показник P було зафіксовано в межах 95 %, отримані результати можна вважати коректними й ефективними.

Отже, проведена експериментальна робота позитивно вплинула на рівень вихованості у молодших школярів ціннісного ставлення до людини і засвідчила ефективність запроваджених у навчально-виховний процес педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування і практичне розв'язання актуальної проблеми виховання ціннісного ставлення до людини, що виявляється в узагальненні теоретичних засад виховання ціннісного ставлення до людини у молодшому шкільному віці, обґрунтуванні та апробації педагогічних умов виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини у навчально-виховному процесі.

Проведене дослідження засвідчило досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стало підставою для формулювання таких *висновків*:

1. Проблема виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини у навчально-виховному процесі є актуальною і недостатньо розробленою. Проведене дослідження засвідчило наявність певних розходжень у підходах науковців до визначення сутності поняття „ціннісне ставлення до людини”, що значною мірою залежить від суспільної моралі, місця людини у суспільстві, захисту її гідності, визнання прав і свобод.

Методологічними підходами до виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини визначено: особистісно орієнтований (через ставлення до вихованців як найвищої цінності, увагу до внутрішнього світу та переживань дитини, персоналізацію виховання, адаптацію змісту навчальної і виховної інформації до рівня здатності її сприйняття вихованцями, врахування індивідуальних особливостей, здібностей, нахилів дитини, розвиток відповідальності та здатності усвідомлення наслідків власних дій) та суб'єкт-суб'єктний (через активну партнерську взаємодію вихователя і вихованця, спрямовану на встановлення довірливих стосунків; почуття комфорту та захищеності через педагогічну підтримку, розуміння моральних потреб молодшого школяра, створення ситуацій успіху з метою стимулювання учнів до прояву ціннісного ставлення до людини у реальній поведінці).

Доведено, що сенситивність виховання ціннісного ставлення до людини в молодших школярів обумовлена, з одного боку, психологічною здатністю самих молодших школярів, а з іншої – створеними педагогічними умовами навчання і виховання. Умови шкільного життя, різноманітність людських взаєностосунків і видів діяльності є сприятливим підґрунтям для виховання ціннісного ставлення до людини.

2. З'ясовано, що ціннісне ставлення до людини визначається ключовими гуманістичними цінностями, серед яких найважливішими є гідність, справедливість, толерантність, відповідальність, що відображають розмаїття людських взаєностосунків і ставлень.

Уточнено сутність поняття „ціннісне ставлення до людини у молодших школярів” як уявлення, усвідомлення та визнання людини найвищою цінністю, що спонукає дітей молодшого шкільного віку до відповідних моральних вчинків та проявляється у повазі людської гідності, справедливості, толерантності, відповідальності. Результатом цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення кола етичних знань, уявлень, переконань, які через моральні

переживання і гуманістичні мотиви реалізуються у відповідних вчинках, є вихованість ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

Уточнено зміст структурних компонентів ціннісного ставлення до людини (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-вчинковий), що розкривають специфіку виховання дітей молодшого шкільного віку і відображають механізми та основні напрями виховання ціннісного ставлення до людини у початковій школі.

3. Визначено критерії вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі: когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-вчинковий.

Показниками когнітивного критерію є: знання, уявлення та судження молодших школярів про людину як найвищу цінність та етичні категорії гідності, справедливості, толерантності, відповідальності, їхньої ролі у житті кожної людини, суспільства; емоційно-ціннісного – прояв інтересу до іншої людини, вимогливість до себе та до інших, прагнення ставитися справедливо й відповідально до себе та до інших незалежно від уподобань, спрямованість на ціннісне, толерантне ставлення до кожної людини; діяльнісно-вчинкового – уміння відстоювати власну гідність, об'єктивно оцінювати себе та поважати інших, їхні права; уміння бути стриманим у словах і діях, визнавати свої помилки, враховувати думку інших людей, протидіяти аморальним впливам, покладати на себе обов'язки й виявляти відповідальність у їх виконанні.

За результатами експерименту з'ясовано, що причиною низького рівня вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів є недостатній рівень знань молодших школярів про людину як найвищу цінність та вияв ціннісного ставлення до людини, недостатнє усвідомлення значення у власному житті таких моральних цінностей як гідність, справедливість, толерантність, відповідальність, невідповідність між знаннями, мотивами і реальною поведінкою; недостатня підготовленість вчителів до виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів в навчально-виховному процесі; формалізм та відсутність цілеспрямованої і систематичної виховної роботи вчителів початкової ланки школи у вихованні ціннісного ставлення до людини у школярів; одноманітність та недостатня ефективність методик виховання ціннісного ставлення до людини в учнів 1–4-х класів; недостатня активність батьків у вихованні ціннісного ставлення до людини, брак педагогічних знань і невідповідність батьків до виховання власних дітей.

4. Обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі (підготовка вчителів до виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів; упровадження методики виховання ціннісного ставлення у молодших школярів у навчально-виховному процесі; забезпечення взаємодії школи із сім'єю у вихованні ціннісного ставлення до людини у молодших школярів).

Підготовча робота з педагогами, яка здійснювалася з опорою на творчу особистість вчителя, ставила за мету підвищити рівень педагогічної ерудиції, стимулювати педагогічну цілеспрямованість, формувати педагогічну

спостережливість, розвивати педагогічну інтуїцію, спонукати до педагогічної імпровізації, втілювати педагогічний оптимізм. Це сприяло підвищенню фахового рівня, збагаченню педагогічної майстерності та забезпечило ефективність проведеної виховної роботи з виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

Упровадження у навчально-виховний процес початкової школи індивідуальних, групових, колективних і масових форм роботи, а також пізнавально-дослідницьких методів, методів зворотного зв'язку, ігрових та практичних, наочних і арт-методів забезпечило позитивні зрушення у вихованні ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

Педагогічна взаємодія сім'ї і школи, участь у лекціях, практичних заняттях, консультативній роботі, тренінгах, батьківських зборах сприяла формуванню і удосконаленню у батьків моральних і педагогічних знань й умінь; поліпшенню стосунків у сім'ї; залученню батьків до участі в шкільному житті дітей та їх вихованні.

Результативність та ефективність впроваджених педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі доведено кількісно-якісними змінами. Показники вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів в експериментальних групах після завершення формувального етапу педагогічного експерименту значно перевищують показники контрольних груп і відповідні показники, здобуті на констатувальному етапі дослідження.

Кількість молодших школярів із низьким рівнем вихованості ціннісного ставлення до людини зменшилася в експериментальних групах на 30,7 % у 1–2-х класах і на 33,6 % у 3–4-х класах, у контрольних групах у 1–2-х класах збільшилася на 0,5 %, тоді як у 3–4-х класах зменшилася на 1 %. Кількість дітей із середнім рівнем в експериментальних групах зросла на 21,1 % у 1–2-х класах та на 20,5 % у 3–4-х класах; у контрольних групах, навпаки, зменшилась на 1,1 % в 1–2-х класах, на 1,8 % у 3–4-х класах. Тоді як в експериментальних групах зросла на 9,6 % кількість молодших школярів 1–2-х класів з високим рівнем (у контрольних групах на 0,6 %) і на 13,1 % в експериментальних групах 3–4-х класах (у контрольних групах на 2,8 %) рівнем вихованості ціннісного ставлення до людини.

Порівняння початкових і кінцевих результатів експерименту засвідчило ефективність обґрунтованих педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі та необхідність їх творчого використання у масовій практиці.

Дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів. *Подальших досліджень потребують* проблеми, пов'язані з екстраполяцією здобутих результатів на інші вікові групи з урахуванням особливостей їхнього розвитку і завдань, що висуваються нині у сфері виховання підростаючого покоління.

Рекомендовано широке впровадження у навчально-виховний процес початкової школи програми „Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів”, курсу за вибором для вчителів „Виховання ціннісного ставлення до людини як пріоритетний напрям діяльності сучасного педагога”

та введення у плани виховної роботи заходів щодо виховання ціннісного ставлення до людини, активізації гурткової діяльності молодших школярів, залучення їх до проектної та добродійної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Третяк О. П. Вивчення стану вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів / О. П. Третяк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2012. – Вип. 16, кн. 3. – С. 249–258.

2. Третяк О. П. Виховання в дітей ціннісного ставлення до людини як психологічна проблема / О. П. Третяк // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 1 (78). – С. 67–73.

3. Третяк О. П. Діагностика сформованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів / О. П. Третяк // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2011. – Вип. 15, кн. 1. – С. 259–266.

4. Третяк О. П. Інноваційні форми і методи виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів на засадах педагогічної спадщини Василя Сухомлинського / О. П. Третяк // Наукові записки : зб. наук. праць. – Т. II. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 123. – С. 347–352. – (Сер. „Педагогічні науки”).

5. Третяк О. П. Підготовка вчителів до виховання ціннісного ставлення до людини / О. П. Третяк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 357–365.

6. Третяк О. П. Проблема виховання морально-етичних цінностей молодших школярів в навчальному процесі (у педагогічній спадщині В. Сухомлинського) / О. П. Третяк // Вісник Черкаського університету : зб. наук. праць. – Ч. II. – Черкаси, 2010. – С. 190–196. – (Серія „Педагогічні науки”. Спецвипуск).

7. Третяк О. П. Современные подходы в понимании ценностного отношения к человеку в воспитании детей младшего школьного возраста / О. П. Третяк // Педагогіка и психологія. – Алматы, 2013. – № 1. – С. 122–131.

8. Третяк О. П. Теоретичні засади проблеми виховання ціннісного ставлення до людини / О. П. Третяк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2010. – Вип. 14, кн. 2. – С. 117–126.

9. Третяк О. П. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі апробації навчальної літератури / О. П. Третяк // Наукові записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 88. – С. 239–242. – (Сер. „Педагогічні науки”).

Навчальні посібники

10. Третяк О. П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів : навч. посіб. / Ольга Петрівна Третяк. – Х. : Основа, 2013. – Ч. 1, вип. 117 – 159 с. – (Б-ка журн. „Початкове навчання та виховання”).

11. Третяк О. П. Експрес-контроль з літературного читання : навч. посіб. для 2-го кл. загальноосвітніх навч. закладів [до підручника „Літературне читання, 2 клас” В. О. Науменко] / Ольга Петрівна Третяк. – К. : Генеза, 2014. – 88 с.

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій

12. Третяк О. П. Ставлення до людини: ціннісний аспект. / О. П. Третяк // Матеріали наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2010 рік [„Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал”], (Київ, 27 трав. 2011 р.) / ред.: І. Д. Беха, О. В. Мельника. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. – Вип. 1. – С. 60–61.

13. Третяк О. П. Сутність ціннісного ставлення до людини у молодших школярів / О. П. Третяк // Матеріали звітної наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2012 рік [„Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал”], (Київ, 15 берез. 2013 р.) / за ред.: О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – Вип. 3. – С. 181–184.

Інші публікації

14. Третяк О. П. Філософсько-методологічні основи виховання ціннісного ставлення до людини у дітей / О. П. Третяк // Педагогічний вісник Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. – 2013. – № 1–2. – С. 30–32.

15. Третяк О. П. Використання літературних творів для дітей Василя Сухомлинського у вихованні ціннісного ставлення до людини / О. П. Третяк // Педагогічний вісник Кіровоградського обласного інституту імені Василя Сухомлинського. – 2013. – № 2–3 (26–27). – С. 147–152.

АНОТАЦІЇ

Третяк О. П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2014.

Дисертація присвячена проблемі виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини у навчально-виховному процесі. У роботі узагальнено теоретичні засади виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів. Охарактеризовано ключові гуманістичні цінності, на основі яких формується ставлення до людини; уточнено сутність поняття „ціннісне ставлення до людини у молодших школярів”. Визначено критерії, показники та виявлено рівні вихованості ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

Обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі (підготовка вчителів до виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів; розроблення та впровадження методики виховання ціннісного

ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі; забезпечення взаємодії школи із сім'єю у вихованні ціннісного ставлення до людини у молодших школярів).

Ключові слова: ціннісне ставлення до людини, молодші школярі, навчально-виховний процес, педагогічні умови.

Третьяк О. П. Воспитание ценностного отношения к человеку у младших школьников в учебно-воспитательном процессе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2014.

Диссертация посвящена проблеме воспитания у младших школьников ценностного отношения к человеку в учебно-воспитательном процессе.

Доказано, что проблема воспитания у младших школьников ценностного отношения к человеку в учебно-воспитательном процессе является актуальной и недостаточно изученной. Проведенное исследование показало различные подходы в понимании сущности исследуемого феномена.

Уточнено содержание понятия „ценностное отношение к человеку” относительно младших школьников как представление, осознание и признание человека высшей ценностью, что побуждает детей к соответствующим нравственным поступкам и проявляется в уважении человеческого достоинства, справедливости, толерантности, ответственности. Ценностное отношение к человеку определяется ключевыми гуманистическими ценностями.

Обоснованы возрастные особенности младшего школьного возраста, отражающие закономерности воспитания ценностного отношения к человеку.

Определено содержание структурных компонентов ценностного отношения к человеку (когнитивный, эмоционально-ценностный, деятельностно-поступочный), раскрывающие специфику воспитания детей младшего школьного возраста, а также механизмы и основные направления воспитания ценностного отношения к человеку в начальной школе.

Констатирующий эксперимент установил, что на низком уровне воспитанности ценностного отношения к человеку у младших школьников находятся 39,6 % – КГ, 40,5 % – ЭГ. К группе со средним уровнем принадлежало 53,1 % КГ, 52,1 % ЭГ, высоким – 7,3 % КГ, 7,4 % ЭГ.

Разработаны педагогические условия повышения эффективности воспитания ценностного отношения к человеку у младших школьников: подготовка учителей к воспитанию у младших школьников ценностного отношения к человеку; разработка и внедрение методики воспитания ценностного отношения к человеку у младших школьников в учебно-воспитательном процессе; обеспечение взаимодействия школы с семьей в воспитании у младших школьников ценностного отношения к человеку.

Подготовительная работа с педагогами осуществлялась с опорой на творческую личность учителя, с целью повышения уровня педагогической эрудиции, целеустремленности, наблюдательности, интуиции, что способствовало

повышению профессионального уровня, обогащению педагогического мастерства и обеспечило эффективность проводимой воспитательной работы по воспитанию ценностного отношения к человеку у младших школьников.

Внедрение в учебно-воспитательный процесс начальной школы индивидуальных, групповых, коллективных и массовых форм работы, а также познавательно-исследовательских методов, методов обратной связи, игровых, практических, наглядных и арт-методов обеспечило положительные изменения в воспитании ценностного отношения к человеку у младших школьников.

Педагогическое взаимодействие семьи и школы, участие родителей в лекциях, практических занятиях, консультативной работе, тренингах, родительских собраниях способствовали формированию и совершенствованию у родителей моральных и педагогических знаний, умений и навыков; улучшению отношений в семье; привлечению родителей к участию в школьной жизни детей и их воспитанию.

Результаты заключительных срезов, которые проводились в экспериментальной и контрольной группах, показали позитивные изменения в уровнях воспитанности ценностного отношения к человеку у младших школьников.

Количественные и качественные показатели, представленные в результатах эксперимента по внедрению разработанной методики, свидетельствуют об эффективности содержания, форм, методов воспитания и необходимости их творческого использования в массовой практике.

Ключевые слова: ценностное отношение к человеку, младшие школьники, учебно-воспитательный процесс, педагогические условия.

Tretiak O. P. Education of Primary School Children's Value Attitude to Human Beings in the Educational Process. – Printed as manuscript.

Thesis for a scientific degree of candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of education. – The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2014.

The dissertation is devoted to the problem of education of the younger pupils' value attitude to human beings in the educational process. The paper analyzes the philosophical, psychological and educational aspects of the problem. The essence and structure of value attitude education in relation to primary school students are specified. The criteria and indicators of the phenomenon under research are determined. Pedagogical conditions of education in primary school children value attitude to human beings in the educational process are defined, validated and experimentally tested: training teachers for educating primary school children's value attitude to human beings, the use of modern innovative forms and methods of education of primary school children's value attitude in the educational process; interaction of school with a family in the education of younger pupils' value attitude to human beings.

Keywords: value attitude to human beings, primary school students, educational process, pedagogical conditions.

Підписано до друку 04.09.2014 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 77.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua